

عوامل اجتماعی مرتبط با مشارکت شهروندان تبریز در روند توسعه پایدار شهر

محمود علمی^۱

استادیار جامعه‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، گروه جامعه‌شناسی، تبریز، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۶/۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۲۸

چکیده

شهرها در کشورهای در حال توسعه، با مشکلات قابل توجهی از جمله مشارکت اجتماعی پایین، رشد بدون توسعه، کنترل نرخ رشد بی‌رویه مهاجرت، افزایش شمار فقرا، نابرابری در فرصت‌ها و درآمدها مواجه هستند. هدف این بررسی تعیین رابطه برخی عوامل اجتماعی و فرهنگی با مشارکت شهروندان شهر تبریز به منظور کمک به توسعه پایدار شهری بود. روش تحقیق پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود. جامعه آماری، کلیه شهروندان در سنین ۱۵-۴۵ ساکن در نقاط شهری تبریز اعم از زن و مرد به تعداد ۸۲۰۰۰۰ نفر و حجم نمونه ۶۸۰ نفر بود که در سه گروه سنی انتخاب شدند. در این پژوهش، متغیرهای انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، رضایت از دولت، نوگرایی، جنس و پایگاه اقتصادی-اجتماعی شهروندان با متغیر مشارکت رابطه معنی‌داری داشتند. البته متغیر نوگرایی رابطه معنی‌دار معکوسی با مشارکت داشت. با توجه به پایین بودن میزان مشارکت شهروندان می‌توان گفت این وضعیت ناشی از موانع ساختاری در نظام سیاسی و فرهنگی ایران است. پیوند افراد با جامعه و برقراری رابطه با آن و گسستگی آنها از جامعه، همه به محیط اجتماعی و فرهنگی که در آن قرار گرفته‌اند، برمی‌گردد. این وضعیت، در کم و کیف توسعه پایدار شهری نقش دارد. مشارکت به عنوان مهمترین عامل در توسعه شهری به شمار می‌رود، بطوری که بدون مشارکت مردم، برنامه‌ریزی و توسعه پایدار شهری امکان‌پذیر نیست.

واژگان کلیدی: مشارکت، توسعه پایدار شهر، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، نوگرایی

مقدمه

^۱ نویسنده مسئول: elmim@iaut.ac.ir

توسعه پایدار به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثرسازی رفاه انسان بدون آسیب به توانایی نسل های آتی برای برآوردن نیازهای شان می باشد. (OECD, 2001:11). اگر امروزه دانشمندان اجتماعی به مباحثی نظیر توسعه یافتگی، عدالت و حقوق متقابل می پردازند، یکی از مهمترین ملاک های این گونه تقسیم بندی و درجه بندی ها وجود « مشارکت » است (Roshan, 2007: 4). مشارکت یک حق انسانی است که به لحاظ غایتی به آزاد سازی و اعتماد به خویشان انسان و از نظر ابزاری به بسیج و نقش آفرینی توده های انسانی در فرایندهای عملی حیات اجتماعی منجر می شود. مشارکت، یکی از الزامات زندگی شهری است و زمانی تحقق می یابد که شهروندان احساس مسئولیت نمایند و بعنوان یک شهروند مسؤلیت پذیر و مشارکت پذیر نقش ایفا نمایند. « شهرنشینی، هنر زیستن انسان ها در کنار یکدیگر و شهرها در واقع محل تبلور این هنر است. » (Khadem Al-Husseini, A and Arefipour, S, 2012: 109) با توسعه شهرها و پیچیدگی زندگی شهری، برنامه ریزی برای شهر اهمیت پیدا می کند. امروزه جهت نهادی کردن حضور شهروندان در تصمیم گیری های شهری، اصطلاح شهرسازی مشارکتی مطرح شده است. کلان شهرها امروزه به عنوان بزرگترین اجتماع انسانی، اهمیت برنامه ریزی اجتماعی و شهری را بازنمود می سازند. روش تحقیق، پیمایش و ابزار جمع آوری داده ها پرسشنامه بود. جامعه آماری، شهروندان در سنین ۴۵-۱۵ ساکن در نقاط شهری تبریز اعم از زن و مرد که حدود ۸۲۰۰۰۰ نفر بودند. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۶۸۰ نفر برآورد گردید که در سه گروه سنی ۲۵-۱۵، ۳۵-۲۵ و ۴۵-۳۵ تقسیم و تعیین شدند. به منظور سنجش اعتبار از اعتبار صوری استفاده شد. برای سنجش پایایی نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقادیر آلفای کرونباخ در حد قابل قبول بودند.

بیان مساله :

با وجود اهمیت مشارکت مردم در امور شهری، در کشور ما مشارکت با موانع و مشکلاتی مواجه است و نهادهای مدنی و تشکل های مردمی در واقعیت شکل نگرفته اند و این امر با توجه به رشد سریع شهرنشینی، نوعی پس افتادگی اجتماعی را موجب گشته است. مشارکت شهروندان در امور شهری، مشروعیت و رضایت مندی شهروندان را برای مدیریت شهری بدنبال دارد. رشد شتابان شهری و شهرگرایی، اداره شهرها را با مشکلاتی جدی مانند، افزایش بیرویه جمعیت شهری، مهاجرت های گسترده روستاییان به شهر، ترافیک سنگین، آلودگی هوا، کمبود مسکن مواجه کرده است. رابطه شهر و شهروندی دوسویه است. توسعه در گرو نوعی خاص از مشارکت، یعنی مشارکت سازمان یافته و همبسته، داوطلبانه، خودجوش شکل می گیرد. به طور کلی، مدیریت شهری مبتنی بر دو پروژه اصلی که عبارتند از پروژه توسعه شهری و پروژه مشارکت شهری است. (Safaeipour, 2017: 13). از دیدگاه جامعه شناسی شهری، این دو پروژه در حال حاضر ابزار کلیدی برای نظام مدیریت شهری هستند و از آنها می توان برای بهبود مدیریت شهری سود جست. توجه روزافزون نظام مدیریت شهری به پروژه توسعه شهری ناشی از سه پدیدار مهم رشد فزاینده شهرنشینی، گسترش روند شهرگرایی و پیچیده شدن نظام جامعه شهری است که این پدیدارها موجب شکل گیری پروژه توسعه شهری شده است؛ بنابراین پروژه توسعه شهری را می توان مبنای تجدید

ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی شهر تلقی کرد که هدف آن در درجه اول بهبود شرایط زندگی شهری، مشارکت تمام شهروندان، سامان مند کردن اقتصادی شهر و تقویت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زندگی شهری است. تبریز که یکی از شهرهای بزرگ ایران و مرکز استان آذربایجان شرقی است؛ بزرگ ترین شهر منطقه شمال غرب کشور و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه شناخته می‌شود. بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، شهر تبریز با جمعیتی بالغ بر ۱۵۵۸۶۹۳ نفر، چهارمین شهر پر جمعیت ایران پس از شهرهای تهران، مشهد و اصفهان محسوب می‌گردد. مشارکت مردمی شرط اصلی توسعه شهری قلمداد می‌شود و برنامه ریزی حوزه ای است که نیازمند مشارکت است. یکی از اصول برنامه ریزی در دنیای جدید، توجه به مشارکت فعال و اثر بخش همه جانبه ی افراد جامعه در تمام ابعاد مختلف توسعه می‌باشد. با توجه به اهمیت مشارکت شهروندان در فرایند توسعه و وقوف به این واقعیت که مشارکت نوعی کنش متقابل است که به نوعی تشکیل دهنده بنیاد زندگی اجتماعی است و زندگی اجتماعی بر بنیاد مشارکت شکل گرفته و جامعه انسانی خالی از مشارکت نیست، هدف این بررسی تعیین میزان مشارکت شهروندان شهر تبریز و نقش برخی عوامل مرتبط با مشارکت شهروندان تبریز در عرصه‌های مختلف اجتماعی در جهت کمک به توسعه پایدار شهری و برنامه ریزی اصولی می‌باشد.

مبانی نظری :

در مفهوم توسعه پایدار، انسان، محور است و همه جوانب زندگی انسان در زمینه های صنعتی، منابع طبیعی، سیاسی، اخلاقی، آموزشی، امنیتی، زیست محیطی و غیره باید دچار تغییر و تحول شود. امروزه بسیاری از جوامع به منظور تقویت پایه های توسعه و رفع و تعدیل عدم تعادل ها و انبوه مسائل و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شان، بیش از هر زمان دیگری نیازمند برنامه ریزی و شناسایی امکانات و منابع بالفعل و بالقوه شان هستند.. مشارکت به نوبه خود یک هدف است و اصل اساسی برابری را برآورده می‌سازد و می‌تواند سبب وفاق در مورد آرمان بلند مدت و حرکت به سوی پایداری شود. محور بودن انسان ها یک اصل اساسی است که با پارادایم پایداری و فلسفه آن و نیز با اصل مشارکت و وفاق همخوان است (Kirkpatrick C.& et. Al 9: 2001). شعار اصلی خیر جمعی جامعه و پایه اصلی فلسفی مسئولیت جمعی است. کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه که برای اولین بار این اصطلاح را ارائه داد، توسعه پایدار را به عنوان توسعه ای تعریف کرد که نیازهای نسل فعلی را بدون ایجاد اشکال در توانایی نسلهای آینده در برآوردن احتیاجات خود تأمین می‌کند. (Mahshwari, 61: 1999). توسعه پدیده چند بعدی است که مردم تعریف کننده آن می‌باشد. توسعه باید مردم را قادر سازد که به توان بالقوه خود پی ببرند و منجر به زندگی توأم با شأن و کمال شود. یک زندگی طولانی و سالم، برخوردار از آموزش، دسترسی به منابع مورد نیاز، درآمد مناسب برای یک استاندارد شایسته زندگی، آزادی سیاسی و حقوق بشر تضمین شده. امروزه به دلیل اهمیت مفهوم مشارکت و سنت های مدنی مردمی در امر توسعه، برخی از محققان توسعه را مترادف مشارکت می‌دانند (Talebi, 2004: 118). در گفتار ها و نوشته ها دیده می‌شود که

واژه های توسعه مشارکت و سرمایه اجتماعی در ارتباط مستقیم با یکدیگر هستند یا حتی به جای یکدیگر به کار می روند. برخی این مفاهیم را با یکدیگر ترکیب کرده اند و اصطلاح پارادایم توسعه مشارکتی را به کار می برند (Lerner, 1964 quoted by Anbari, 2011: 283) بدون تردید اگر در گذشته مشارکت برای توسعه یک ضرورت عقلانی بوده است، امروزه به سان ضرورت اخلاقی و انسانی جلوه می کند. مشارکت یکی از ارزش های انسانی و اخلاقی مورد تایید است که با خود عنصری از مسئولیت پذیری و عمل آگاهانه و آزادانه را حمل می کند. لفظ مشارکت با پذیرش عدالت و اصل برابری مردم مرتبط است. بنابراین توسعه واقعی زمانی حاصل می شود که در خدمت تحقق این ارزش و هدف اخلاقی و انسانی باشد. از این منظر، مشارکت دیگر یک عامل توسعه در کنار عوامل دیگر به حساب نمی آید، بلکه هدفی بزرگ است که توسعه درصدد رسیدن به آن است (Anbari, 2011: 284). اینگلهارت ، افزایش مشارکت در مغرب زمین را با سه عامل ارتقای سطح تحصیلات و اطلاعات سیاسی، تغییر هنجارهای حاکم بر مشارکت زنان و تغییر در اولویت های ارزشی مورد تاکید قرار داده است به نظر وی متغیرهای تحصیلات ، موقعیت اجتماعی- اقتصادی، سطوح مهارت و اطلاعات، مهارت های ارتباطی، تجربه های شغلی و شبکه های سازمانی بر افزایش مشارکت تأثیر داشته اند. به نظر او کلی و مارسدن، در جایی که مشارکت برابر با نوعی آگاهی دادن است و تصمیم های اساسی مربوط به توسعه قبلاً اتخاذ شده است مشارکت نمی تواند از حیثه مسئولیت و کنترل دولت جدا باشد . لرنر، مشارکت اجتماعی را یکی از مولفه های نوسازی و مدرن شدن جوامع می داندو به آمادگی ذهنی و متغیرهای روانی برای رسیدن به نوسازی تأکید دارد. هانتینگتون معتقد است که توسعه و مشارکت نیازمند شکل گیری شخصیت و انسان نوگرا می باشد. از نظر وی انسان سنتی، همیشه توقع ساکن بودن، عدم تغییر در طبیعت و جامعه را دارد، ولی انسان نوین با نگرش ها و طرز تلقی های مختلفی روبرو است. او امکان هر تغییر و دگرگونی را قبول دارد و خود را با آنها وفق می دهد (Huntington, 1991: 54). آلموند و پاول ، بر نقش خودتکائی افراد در نوگرایی و مشارکت شهروندان تأکید نموده اند. از نظر آنها انسان نوگرا، شهروند مطلع و مشارکت کننده ای است که علاوه بر اعتماد بر خود در مورد تصمیم گیری های زندگی مستقل عمل می کند و پذیرای ایده ها و افکار جدید می باشد، مشارکت شهروندان مبین نحوه بهره برداری شهروندان واجد نگرش های مشارکتی مختلف از فرصت هایی است که نهادها و موضوعات در اختیار آنها قرار می دهند (Ghaffari, 2007: 52) هابرماس فضایی را که کنش ارتباطی در آن صورت می گیرد را حوزه عمومی می نامد. حوزه عمومی عرصه و قلمرویی از حیات اجتماعی انسان هاست که در آن بتوانند چیزی را در برخورد با افکار عمومی شکل دهند. حوزه عمومی یکی از مقوله های جهان مدرن یعنی جامعه بورژوازی می باشد. او استدلال می کند که حوزه عمومی اساساً شبکه ای از ارتباطات است که برای خلق و ایجاد فضای اجتماعی جهت مبادله معانی بین افراد و گروه ها از کنش ارتباطی استفاده می کنند. حوزه عمومی برخلاف نهادهایی که تحت سلطه خارجی قرار دارند و یا دارای روابط قدرت درونی هستند از اصول مشارکت و نظارت دموکراتیک، نوید می دهد (Hulab, 1999: 26). بر مبنای نظریه مبادله، انسان ها موجوداتی حسابگر هستند که هزینه ها و منافع خود را در اشکال مادی و غیرمادی محاسبه می نمایند و سپس دست

به اقدام و کنش می‌زنند. این نظریه هرچند که در سطح کنش‌های منحصر به فرد باقی نمی‌ماند و به سمت کنش‌های جمعی حرکت می‌کند، لیکن کنش‌های جمعی را محصول عمل مجموعه افراد تلقی می‌نماید. افراد همه کارها را بر اساس فایده و رضایت استدلال می‌کنند و آن را مبنای اختیار عمل مشارکتی یا غیرمشارکتی قرار می‌دهند. افراد در صورتی به سوی اقدامات مشارکتی گرایش نشان می‌دهند که بپذیرند در شرایط جمعی و مشارکتی امکان دستیابی به فایده تسریع و تسهیل خواهد شد؛ در غیر این صورت، ترجیح خواهند داد که همواره به شکل انفرادی عمل نمایند (Saeedi, 2003: 21). بر اساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته با روش توصیفی-تحلیلی؛ مشخص شد که نقش مردم در اداره امور شهر (منطقه ۱۰ شهرداری مشهد) به ترتیب اولویت در مشارکت ذهنی-معنوی با ۴۲٪، مشارکت سیاسی با ۳۴٪، مشارکت فیزیکی با ۲۷٪، مشارکت مالی با ۲۳٪ و مشارکت ابزاری با ۳٪ مشارکت در رتبه‌های اول تا پنجم قرار گرفتند. میزان مشارکت کلی که حاصل تلفیق میزان مشارکت در نقش‌های پنجگانه فوق بود نیز با ۲۶٪ مشارکت نسبتاً کم ارزیابی گردید (Alizadeh, et al., 2013). نتایج پژوهش صفایی پور نشان داد که مشارکت مردمی در توسعه شهر ایلام دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشد. همچنین تعلق اجتماعی و میزان مشارکت آنها، همبستگی و تعاملات مردمی، سطح رضایتمندی مردمی از زندگی شان و تمایل به مشارکت، جنسیت و تحصیلات در توسعه شهری ایلام تأثیر مثبت و معناداری دارد (Safaeipour, 2017: 13). ایدر و حکیمی نیا، در پژوهشی با روش پیمایش و جامعه آماری شهروندان ۱۵ تا ۶۰ ساله شهر اهواز و نمونه آماری ۳۸۴ نفر به نتایجی رسیدند که گویای وجود رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته بود و تمامی ضرایب معنادار بوده است. برای سنجش اینکه آیا شاخص‌های اعتماد اجتماعی، فرهنگ کار، انگیزه و میل به پیشرفت، تعصب و تعلق به ویژگی‌های سستی و بومی، اعتقادات مذهبی، تحصیلات و مشارکت اجتماعی شاخص‌های قابل قبولی برای توسعه پایدار در شهر اهواز هستند، از یک مدل عاملی تاییدی بهره گرفته شد که مجموعه برآوردهای استاندارد برای وزن‌های رگرسیونی شامل بارهای عاملی نشان داد که اثر شاخص‌های مذکور بر توسعه پایدار در اهواز معنادار است. (Eider, and Hakiminia, 2019). (Taqvae and Safarabadi, 2013) در پژوهشی با عنوان توسعه پایدار شهری و برخی عوامل موثر بر آن در شهر کرمانشاه، هدف اصلی توسعه پایدار تأمین نیازهای اساسی، بهبود سطح زندگی، اداره بهتر اکوسیستم‌ها و آینده امن بیان کرده اند. نتایج این بررسی نشان داد که پنج عامل سلامت شهری، سیستم دولتی مطلوب، محیط زیست پایدار، ساختار آموزشی و شادمانی می‌توانند مهمترین عوامل پایداری شهری در کرمانشاه و در دستیابی به توسعه پایدار شهری نقش ویژه‌ای را به عهده داشته باشند. (Eider, and Hakiminia, 2019). فتحی و مختارپور در پژوهش خود، به برآورد مدل تاثیرگذاری ابعاد اعتماد اجتماعی بر توسعه محلی و منطقه‌ای از نگاه ساکنان مناطق ۲۲ گانه شهر تهران پرداخته‌اند. (Fathi and Mokhtarpour, 2017) نیکخواه و احمدی، نشان داده‌اند که بین متغیرهای اعتماد اجتماعی، احساس تعلق اجتماعی، مسؤولیت پذیری اجتماعی، احساس بی‌قدرتی، سن، سطح تحصیلات، وضعیت شغل و درآمد با مشارکت اجتماعی شهروندان، رابطه وجود دارد اما بین جنس، وضعیت تأهل و وضعیت بومی بودن با مشارکت اجتماعی شهروندان رابطه‌ای دیده نشد. همچنین پاسخگویان از

نظر ذهنی، دارای آمادگی نسبتاً بالایی بوده اما به لحاظ عینی و عملی، مشارکت بسیار پایینی داشته اند. میزان مشارکت اجتماعی شهروندان بندرعباس در حد نسبتاً پایینی بوده است. (Nikkhah and Ahmadi, 2017). با توجه به نتایج بدست آمده از تحقیق یزدان پناه، میزان مشارکت اجتماعی رسمی یعنی مشارکت داوطلبانه در سازمان های غیردولتی در میان شهروندان تهرانی مورد بررسی، در مجموع کم و بیشتر مشارکت ها در زمینه فعالیت های اجتماعی غیررسمی مثل کمک به فقرا، شرکت در هیأت ها بوده است. این بررسی نشان داده است که افراد مورد بررسی نابسامانی فردی و بی قدرتی را تجربه کرده و موانع زیادی را بر سر راه مشارکت اجتماعی دیده اند. براساس نتایج بدست آمده، هر چه میزان بی قدرتی، بیگانگی و احساس نابسامانی فردی بیشتر باشد میزان مشارکت اجتماعی، یعنی مشارکت داوطلبانه، آگاهانه و هدفمند افراد در جامعه کمتر می شود و همچنین وجود موانع مخصوصاً موانع خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی و ارزیابی از این موانع از طرف افراد بر میزان مشارکت اجتماعی اثرگذار بوده است (Yazdan Panah, 2007). نتایج تحقیقی در بین شهروندان منطقه نه تهران حاکی از آن بوده است که بین احساس بی قدرتی و مشارکت شهروندان رابطه وجود داشت ولی بین میزان فایده مندی و تمایل مردم به مشارکت با شهرداری رابطه وجود نداشته است. همچنین بین میزان آگاهی مردم از فعالیت های شهرداری و مشارکت با شهرداری رابطه وجود داشت، بین اعتماد مردم به شهرداری و مشارکت با شهرداری نیز رابطه وجود داشته است. از دیگر نتایج این تحقیق می توان به وجود رابطه بین میزان تحصیلات و جنسیت و مشارکت اشاره کرد (Roshan, 2007). یافته های تحقیق سلحشور در بین جوانان مناطقی از تهران نشان داده است که میزان مشارکت اجتماعی جوانان در حد بین کم و متوسط بوده است. مشارکت زنان از نظر فراوانی بیشتر از مردان، ولی از نظر شدت مشارکت زنان در حد کم بوده است در حالی که شدت مشارکت مردان بیشتر از زنان بوده است. براساس تحلیل های آماری، بین متغیرهای احساس تعلق و دلبستگی اجتماعی، رضایت اجتماعی، استفاده از رسانه های جمعی، اعتماد اجتماعی، سن، پایگاه اجتماعی و مشارکت اجتماعی همبستگی مستقیم و معناداری وجود داشته است. متغیرهای نابسامانی و از خود بیگانگی با مشارکت اجتماعی رابطه معکوس معناداری داشته است. همچنین بین متغیرهای عام گرایی، جنسیت و خردورزی با مشارکت اجتماعی رابطه بسیار ضعیف وجود داشته است (Salhshour, 2006). نتایج تحقیق علی پور و همکاران در مناطقی از تهران نشان داده است که بین اعتماد اجتماعی در سه شکل متفاوت آن (فردی، تعمیم یافته و نهادی) و مشارکت اجتماعی سازمان یافته رابطه معناداری وجود داشته است هر چند که میزان و جهت تأثیرگذاری این رابطه در هر مورد متفاوت بوده است. همچنین ضرایب رگرسیون چند متغیر نشان داده است که از میان متغیرهای مورد بررسی اعتماد تعمیم یافته و پایگاه اقتصادی - اجتماعی بهترین پیش بینی کننده ها برای مشارکت اجتماعی بودند (Alipour, Zahedi and Shiani, 2009). کوو و همکارانش (۲۰۱۰) در کشور تایوان تحقیقی تحت عنوان «مشارکت اجتماعی و رضایت از زندگی بارویکرد سرمایه ی اجتماعی جوانی» انجام داده اند. در این تحقیق از نظریه ی سرمایه ی اجتماعی برای کشف روابط علی و معلولی بین اعتماد و کنش متقابل اجتماعی و مشارکت اجتماعی با یکدیگر و با کنش متقابل خانوادگی رضایت از زندگی

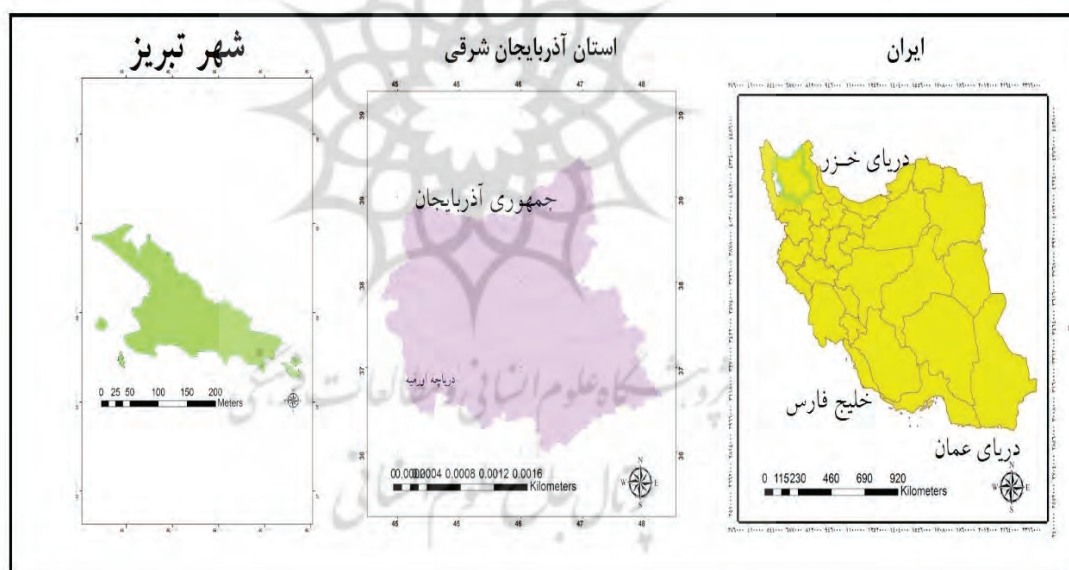
استفاده شده است. افراد مورد مطالعه، دانش آموزان دبیرستانی بوده اند که نظرات تعداد ۲۰۵۰ نفر از آنها مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان داده که کنش متقابل مطلوب در خانواده در اعتماد اجتماعی سطح بالا اثر دارد. به علاوه، شناخت اعتماد اجتماعی بالا منجر به برخورداری از شبکه اجتماعی مطلوب می شود. همچنین اعتماد اجتماعی بالا، مشارکت اجتماعی را افزایش می دهد. کنش متقابل اجتماعی مطلوب در خانواده، بر رضایت از زندگی می افزاید و شبکه ی اجتماعی مطلوب، رضایت از زندگی را ارتقا می دهد. در نهایت، مشارکت اجتماعی، افراد را به رضایت از زندگی ترغیب می کند (Khalifa, 2008: 30) یافته های مطالعاتی لیست در کشورهای مختلف نشان می دهد که به طور کلی مشارکت در میان افراد برخوردار از تعلیم و تربیت بهتر، اعضای گروه های شغلی و درآمدی بالاتر، سنین متوسط، گروه های مذهبی و نژادی مسلط، مردان در مقابل زنان، ساکنین یک محل، شهرنشینان و اعضای انجمن ها و مؤسسات اداری، گرایش به فزونی دارد. با وجود این، چنین متغیرهایی گاه واقعاً بر مشارکت اثر دارند. از این رو تعلیم و تربیت و مشارکت، از همبستگی زیاد و قابل توجهی برخوردارند؛ زیرا تعلیم و تربیت حسّ وظیفه ی شهروندی، شایستگی، علاقه و مسؤولیت سیاسی را افزایش می دهد و موجب افزایش ویژگی های شخصیتی نظیر اعتماد به نفس، احساس برتری، نظم و تشکّل فکری می شود. علاوه بر این، مدارس به مثابه جایگاه هایی هستند که مهارت های مربوط به مشارکت در آنها کسب می گردند و سرانجام، کسانی که از تعلیم و تربیت بیشتری برخوردارند، توانایی بهتر و بیشتری برای انتقال دانش سیاسی خود به فرزندان شان دارند و بدین ترتیب رابطه بین تعلیم و تربیت و مشارکت را تداوم می بخشند (Mousavi, 2012).

معرفی محدوده مورد مطالعه :

بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران، جمعیت استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۹۵ سه میلیون و ۹۰۹ هزار و ۶۵۲ نفر است که نسبت به سال ۹۰ تعداد ۱۸۵ هزار نفر افزایش پیدا کرده است. متوسط نرخ رشد جمعیت استان ۰,۹۷ درصد در سال است. نرخ رشد جمعیت استان از میانگین نرخ رشد جمعیت کشور پایین است، در سال ۹۰ نیز متوسط نرخ رشد جمعیت استان ۰,۹۸ درصد بود، در حالی که میانگین نرخ رشد جمعیت کشور عدد ۱,۲۴ درصد است. عواملی مثل الگوهای زاد و ولد و موج مهاجرت، در نرخ رشد جمعیت استان موثر است. نرخ زاد و ولد پایین و نرخ مهاجرت بالا و در نتیجه نرخ رشد جمعیت پایین است. سهم جمعیتی استان از کل کشور ۴,۸۹ درصد است؛ یعنی از حدود ۸۰ میلیون جمعیت کشور به میزان ۴,۸۹ درصد در آذربایجان شرقی ساکن هستند. از جمعیت استان ۷۲ درصد شهری و ۲۸ درصد نیز روستایی هستند و افزایش جمعیت شهرها ناشی از عواملی مثل تبدیل روستاهای بزرگ به شهر، اتصال روستاهای مجاور به شهرها و مهاجرت روستائیان به شهرها است. جمعیت شهری استان دو میلیون و ۸۰۹ هزار و ۴۲۴ نفر و جمعیت روستایی استان یک میلیون و ۱۰۰ هزار و ۲۲۰ نفر می باشد. شهرستان تبریز، یکی از شهرهای مدرن و پر جمعیت منطقه شمال غرب کشور به شمار می رود و با کشور های جمهوری آذربایجان، ارمنستان و نخجوان هم مرز است. از نظر موقعیت جغرافیایی از جنوب و جنوب غربی به آذربایجان غربی مرتبط می شود، از جنوب شرقی به زنجان، از شرق به اردبیل و از شمال و شمال شرق نیز

به جمهوری آذربایجان و مرز ارمنستان مرتبط است. به موجب وجود رشته کوه مختلف و بزرگ مانند رشته کوه ارسباران (قره داغ)، مورو و میشو، عون بن علی شیلی، قوشه داغ سبلان، رشته کوه سهند، تخت سلیمان (ابط) و بزقوش دارای یک جو کوهستانی است. نرخ باسواد جمعیت استان نسبت به سرشماری قبل با ۲,۶ درصد افزایش به ۸۴,۷ درصد رسیده است. در استان آذربایجان شرقی یک میلیون و ۲۲۳ هزار خانوار زندگی می‌کنند و میانگین تعداد افراد خانوار ۳,۲ است. یک میلیون و ۹۸۹ هزار و ۴۰۰ نفر از جمعیت استان را مردان و یک میلیون و ۹۲۰ هزار و ۲۵۲ نفر را نیز زنان تشکیل می‌دهند. تبریز در غرب استان و در منتهی الیه مشرق و جنوب شرق جلگه تبریز قرار گرفته است. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۳۴۸ متر تا ۱۵۶۱ متر متغیر است. این شهر با ۲۱۶۷ کیلومترمربع مساحت و با یک میلیون و ۷۷۳ هزار و ۳۳ نفر ۴۲ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده است. بزرگترین شهر شمال غرب کشور و سومین شهر بزرگ ایران بعد از تهران و مشهد می‌باشد. تبریز در زمان پایتختی صفویان، بعنوان پنجمین شهر بزرگ جهان شناخته می‌شد و همچنین بزرگترین، مهمترین و متجددترین شهر ایران در عصر قاجار بود. پایتخت سیاسی ایران در زمان خوارزمشاهیان، ایلخانان، چوپانیان، جلایریان، اتابکان، تیموریان، قره قویونلو، آق قویونلو، صفویان و پایتخت دوم (ولیعهد نشین) قاجاریان محسوب می‌شد. تبریز را می‌توان یکی از شهرهای زیبا و در عین حال قدیمی کشور معرفی کرد که از تاریخی پر فراز و نشیب در ادوار مختلف برخوردار است. این شهر که زمانی پایتخت ایران شناخته می‌شد امروزه به عنوان یکی از قطب‌های مهم اقتصادی، توریستی و سیاسی به شمار می‌رود. شهر اولین‌ها را می‌توان لقب این شهر دانست چرا که امکانات مدرن و به روز جهان با همت مردمان این شهر وارد عرصه زندگی آنها شده است. تبریز در زمان‌های مختلف در اثر بلاهای طبیعی همچون زلزله ویران شد و با تلاش و کوشش مردان و زنان ترک زبان جان تازه گرفت. مردمان این شهر دین اسلام و مذهب شیعه دارند اما در کنار آنها می‌توان پیروان ادیان دیگری همچون ارمنی، مسیحی، زرتشتی و چند مورد دیگر را نیز مشاهده نمود. از مهمترین ویژگی‌های این شهر می‌توان به اقتصاد آن اشاره کرد. صنعت گردشگری، توریستی، تولید و چندین مورد دیگر در این شهر به اوج خود رسیده و این موضوع باعث رونق بیش از پیش این شهر در میان دیگر شهرهای کشور شده است. در نقاط مختلف دنیا شهرهای گوناگونی در کشورهای مختلف وجود دارند که لقب خواهر خواندگی تبریز را به خود اختصاص داده اند که می‌توان به استانبول ترکیه، کازان روسیه، گنجه آذربایجان و خجند کشور تاجیکستان اشاره کرد. در این شهر بازار بزرگی تاسیس شده است که از لحاظ مساحت و طول در نوع خود در دنیا بی نظیر است به طوری که نام آن به ثبت یونسکو نیز رسیده است. فرش‌های دستباف و قالی‌های زیبا باعث شده که نام شهر تبریز در جهان بدرخشد و همه آن را با نقش و نگار فرش‌های دستباف بشناسند. بعد از دانشگاه تهران می‌توان نام دانشگاه تبریز را به عنوان یکی از قدیمی‌ترین دانشگاه‌های کشور معرفی کرد. پایتخت بودن تبریز در ادوار مختلف نیز از دیگر حقایق مهم و جالب این شهر شناخته می‌شود. یکی از دانستنی‌های مهم شهر تبریز آداب و رسوم مردمان این شهر است. فرهنگ ترکی در این شهر کاملاً مشهود است. در ایام خاص غذاهای مخصوص تبریزی در این شهر پخت می‌شود که می‌توان به غذای مخصوص شب یلدا با نام خشیل اشاره

کرد. این غذا با موادی همچون کره، شکر و گندم پخت می شود. در ایام مبارک و خجسته مانند نوروز و یلدا خوانچه به خانه تازه عروس و دامادها فرستاده می شد. در سفره هفت سین تبریزی ها آب مبارک چهل یاسین گذاشته می شود و این موضوع باعث تبرک این سفره می گردد. رقص و موسیقی مخصوص ترکی نیز در این شهر کاملاً رونق دارد که می توان به عاشیق به عنوان یکی از موسیقی های شهر تبریز اشاره کرد. آب و هوای تبریز در زمستان ها سرد و در تابستان ها مطلوب می باشد. از نظر صادرات غیر نفتی در رده اول کشور قرار دارد. کم جرم ترین شهر کشور هست است. زبان رایج این شهر ترکی است. تبریز با افزایش حدود ۷۸ هزار نفری جمعیت میزان رشد جمعیت خود را به ۴,۶ درصد رسانده است. از نظر صنعتی شهرستان تبریز قطب صنعت استان است که در خود کارخانجات و مراکز تولیدی بزرگ را جا داده است. از جمله مهم ترین مناطق این شهر می توان به سردرود اشاره کرد که صنعت فرش تابلو این شهر به ثبت جهانی رسیده است، صنایع دیگر تبریز، چرم و کفش، صنایع دستی، مواد غذایی و دخانیات، پزوشیمی، انواع ماشین آلات و تجهیزات صنعتی، پالایشگاه تبریز، پیستون سازی ایران، نساجی، گچ، سیمان، شیر، نیروگاه حرارتی، نوشابه و تراکتور سازی می باشد. (Statistics Center of Iran, East Azerbaijan Province, 2016)

نقشه ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه

Source: (Author, 2020)

فرضیه ها :

- ۱- بین میزان انسجام اجتماعی و میزان مشارکت شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۲- بین میزان رضایت از دولت و میزان مشارکت شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۳- بین میزان اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.
- ۴- میزان مشارکت شهروندان تبریز بر حسب پایگاه اجتماعی- اقتصادی متفاوت است.
- ۵- بین میزان نوگرایی و میزان مشارکت شهروندان تبریز رابطه وجود دارد.

۶- میزان مشارکت شهروندان تبریز بر حسب جنسیت آنان متفاوت است .

۷- میزان مشارکت شهروندان تبریز بر حسب تحصیلات آنان متفاوت است .

مشارکت

فرهنگ وبستر، مشارکت را شرکت دادن افراد در واقعیات زندگی روزمره زندگی و یا تقسیم کردن فعالیت‌ها در بین افراد با توافق خودشان تعریف نموده است (Webster, 1981: 1946).

انسجام اجتماعی

توافق جمعی میان اعضای یک جامعه که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است (Biro, 1370: 400).

اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمانها و نهادهای اجتماعی دارند تعریف شده است (Patton, 1999: 105).

پایگاه اجتماعی - اقتصادی

پایگاه اقتصادی اجتماعی عبارتست از جایگاه منزلتی و توانمندی اقتصادی گروهی از افراد در سلسله مراتب قشربندی اجتماعی (Miller, 2005: 394).

نوگرایی فردی

نوگرایی به معنای پذیرش الگوها و شیوه‌های جدید در حیات اجتماعی، روحیه نوجویی و کار تازه کردن می‌باشد به گونه‌ای که افراد برخوردار از این ویژگی آمادگی بیشتر برای قبول دگرگونی‌های جدید را دارند و برای حفظ الگوها و شیوه‌های قدیمی در برابر الگوهای جدید مقاومت کمتر از خود نشان می‌دهند (Azadarmaki and Ghaffari, 2007: 68).

رضایت از دولت

دلالت بر میزان مقبولیت، کارایی و اعتمادی است که مردم به دولت دارند (Azkia and Firoozabadi, 2004: 59).

توسعه پایدار

توسعه پایدار، توسعه ای است که نیازهای فعلی بشر را بدون آسیب رساندن به توانمندی آیندگان برای رفع نیازهای شان برطرف نماید. این مفهوم اولین بار توسط باربارا وارد در سال ۱۹۷۰ در کنفرانس محیط زیست و توسعه پایدار مطرح شد. توسعه پایدار، ارتباط بین محیط و مسائل اجتماعی و اقتصادی می باشد و آینده ای مناسب را برای جوامع بشری با حفظ منابع برای زندگی شان فراهم می کند. توسعه پایدار تلاش می کند پنج نیاز اساسی را برآورده سازد: ۱- تامین نیازهای اولیه انسان ۲- عدالت اجتماعی ۳- توسعه در کنار حفاظت ۴- یکپارچگی اکولوژیکی ۵- تنوع فرهنگی .

اندازه‌گیری متغیرها

- برای اندازه‌گیری مشارکت شهروندان از هشت گویه استفاده شد. میزان ضریب پایایی این متغیر برابر ۰/۷۰ بود.
- در یک سال گذشته، آیا در فعالیت‌های زیر شرکت داشته‌اید؟
- همکاری با شهرداری مانند حفظ و نگهداری فضای سبز
- برنامه‌های خرید جهیزیه برای خانواده‌های نیازمند و یا کمک به فقرا
- شرکت در هیأت‌های مذهبی، سفره‌های نذری، جلسات یا جشن‌های مذهبی
- همکاری با همسایگان در مراسم عزاداری
- قبول مسئولیت برای امور عمومی محل زندگی
- همکاری با همسایگان و یا مدیریت مجتمع مسکونی (یا محله) در امور عمومی و بهداشت محیط
- همکاری با انجمن‌های حمایتی مثل حمایت از حقوق سالمندان، کودکان و زنان آسیب‌دیده
- همکاری با سازمان‌های فرهنگی-هنری، خیریه، اولیا و مربیان مدرسه

انسجام اجتماعی

- برای اندازه‌گیری انسجام اجتماعی از هشت گویه استفاده شد. میزان ضریب پایایی این متغیر برابر ۰/۷۲ بود.
- هر گاه برای همسایه یا اهل محل، زحمت یا دردسری پیش آید یا پیش گذاشته و کمک می‌کنم.
- اهالی محل اکثراً اهل عیب‌جویی و غیبت هستند.
- اهالی محل اشتباهات آدم را به رویش نمی‌آورند.
- اهالی محل فقط به فکر خودشان هستند.
- اهالی محل چشم دیدن دیگران را ندارند.
- اهالی محل احترام بزرگ و کوچک را نگه می‌دارند.
- اهالی محل در شادی و غم یکدیگر شرکت ندارند.
- ضریب پایایی، ۰/۷۲ بدست آمد.

نوگرایی

- برای اندازه‌گیری نوگرایی از چهار گویه استفاده شد. میزان ضریب پایایی این متغیر برابر ۰/۷۳ بود.
- بخاطر احترام به گذشته نباید از شیوه‌های جدید استقبال کنیم.
- پذیری الگوهای جدید، انسجام جامعه را با خطر مواجه می‌سازد.
- در پذیرش الگوهای جدید، اجازه دهیم دیگران پیشقدم شوند.
- اگر بخواهیم با جوامع پیشرفته هماهنگ شویم، سنت‌ها و ارزش‌های دینی را از دست می‌دهیم.

رضایت از دولت

- برای اندازه‌گیری رضایت از دولت از پنج گویه استفاده شد. میزان ضریب پایایی این متغیر برابر ۰/۷۷ بود.
- شما به عنوان یک شهروند تبریزی، تا چه اندازه به مأموران دولت اعتماد دارید؟
 - به نظر شما مأموران دولت، تا چه اندازه کار شهروندان را بموقع راه می‌اندازند؟
 - به نظر شما مأموران دولت، تا چه اندازه در کارشان پارتی‌بازی است؟
 - به نظر شما مأموران دولت، تا چه اندازه به حرف مردم گوش می‌دهند؟
 - به نظر شما مأموران دولت، تا چه اندازه به حرف و قول‌شان عمل می‌کنند؟

اعتماد اجتماعی

- برای اندازه‌گیری اعتماد اجتماعی از ۵ پنج گویه استفاده شد. میزان ضریب پایایی این متغیر برابر ۰/۷۶ بود.
- شهروندان و اهالی این شهر تا چه اندازه حاضرند وسایل کار را به یکدیگر امانت بدهند؟
 - شهروندان و اهالی این شهر تا چه اندازه نسبت به یکدیگر اعتماد دارند؟
 - شهروندان و اهالی این شهر تا چه اندازه روی قول و قرار خود هستند؟
 - شهروندان و اهالی این شهر تا چه اندازه ضمانت مالی همدیگر را می‌کنند؟
 - شهروندان و اهالی این شهر تا چه اندازه حاضرند به یکدیگر پول قرض بدهند؟

پایگاه اقتصادی- اجتماعی

برای اندازه‌گیری پایگاه اقتصادی - اجتماعی از سه سوال میزان تحصیلات، منزلت شغلی و میزان درآمد استفاده شد.

یافته ها و تجزیه و تحلیل :

از ۶۸۰ نمونه آماری در تحقیق حاضر، ۳۳۷ نفر مرد و ۳۴۳ نفر زن افراد نمونه آماری را تشکیل داده بودند. در این مطالعه، شهروندان به سه گروه سنی تقسیم شده بودند. تعداد هر گروه سنی ۲۵-۱۵ و ۳۵-۲۶ سالگی و ۴۵-۳۶ سالگی حدود ۲۲۵ نفر بودند. شهروندان به دو گروه شاغل و غیرشاغل تقسیم شده بودند که تعداد ۳۷۵ نفر برابر ۵۵٪ افراد شاغل و تعداد ۳۰۶ نفر برابر ۴۵٪ غیرشاغل بودند. ۴۵٪ افراد غیرشاغل، ۱۴/۷٪ دارای شغل کارگری، ۱۲/۱٪ مشاغل فنی، ۸/۲٪ کارمند، ۱۲/۶٪ فروشندگی و ۷/۴٪ دارای مشاغل تخصصی بودند. ۵۱/۱٪ از پاسخگویان دارای پایگاه پایین، ۳۵/۹٪ متوسط و ۱۳٪ دارای پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالا بودند. میانگین مشارکت در بین شهروندان مورد مطالعه برابر ۴۲/۲ با انحراف معیار ۱۹/۷ بود که این میزان از مشارکت در سطح پایینی قرار دارد. متوسط میزان انسجام اجتماعی در بین شهروندان مورد مطالعه برابر ۵۲/۶ با انحراف معیار ۱۲/۵، متوسط میزان نوگرایی در بین شهروندان مورد مطالعه ۶۵/۶ و انحراف معیار آن برابر ۲۰/۸ بود، میانگین متغیر رضایت از دولت در بین شهروندان مورد مطالعه برابر ۶۱/۶ و انحراف معیار ۱۹/۱ و نیز متوسط متغیر اعتماد در بین شهروندان مورد مطالعه برابر ۷۲/۰۹ و انحراف معیار آن برابر ۱۷/۶ بود.

بمنظور آزمون رابطه بین متغیرهای انسجام اجتماعی، میزان اعتماد اجتماعی، نوگرایی، رضایت از دولت، مشارکت شهروندان با توجه به مقیاس اندازه گیری متغیرها، از آزمون T پیرسون استفاده شد. نتایج حاصله از اجرای این آزمون‌ها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱: آزمون ضریب همبستگی پیرسون

متغیر مستقل	مشارکت شهروندان
انسجام اجتماعی	$N = 680$ $r = 0.202$ $sig = 0.000$ ۰/۰۱ دو دامنه
استفاده از رسانه‌های جمعی	$N = 680$ $r = 0.14$ $sig = 0.000$ ۰/۰۱ دو دامنه
نوگرایی	$N = 680$ $r = -0.216$ $sig = 0.000$ ۰/۰۱ دو دامنه
رضایت از دولت	$N = 680$ $r = 0.252$ $sig = 0.000$ ۰/۰۱ دو دامنه
اعتماد اجتماعی	$N = 680$ $r = 0.146$ $sig = 0.000$ ۰/۰۱ دو دامنه

Source: (Author, 2020)

برای آزمون مقایسه بین جنسیت و مشارکت شهروندان از T -Test استفاده گردید. نتیجه آزمون نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین مشارکت شهروندان مرد و زن وجود دارد و مشارکت زنان بیش از مشارکت مردان می‌باشد.

جدول ۲: آزمون T

جنسیت	آماره‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
مرد	۳۳۷	۳۸/۴	۱۸/۶	۱/۰۱	
زن	۳۴۳	۴۵/۸	۲۰/۱	۱/۰۸	

F	سطح معنی‌داری	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۲/۳۹	۰/۱۲۲	-۴/۹	۶۷۸	۰/۰۰۰
		-۴/۹	۶۷۵/۷	۰/۰۰۰

Source: (Author, 2020)

برای آزمون مقایسه بین وضعیت شغلی و مشارکت شهروندان نیز از T- Test استفاده گردید. نتیجه آزمون در جدول ۳ نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین مشارکت شهروندان شاغل و غیرشاغل وجود ندارد.

جدول ۳: آزمون T

وضعیت شغلی	آماره‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
شاغل	۳۷۴	۳۹/۸	۱۹/۹	۱/۰۳	
غیرشاغل	۳۰۶	۴۵/۰۱	۱۹/۱۷	۱/۰۹	

F	سطح معنی‌داری	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱/۷۲	۰/۱۸	-۳/۳۸	۶۷۸	۰/۰۰۱
		-۳/۴	۶۶۰/۸	۰/۰۰۱

Source: (Author, 2020)

به منظور مقایسه سطح تحصیلات و مشارکت شهروندان از آزمون آنالیز واریانس استفاده گردید. نتایج توصیف در جدول ۴ و آزمون در جدول ۵ نشان داد که رابطه معنی‌داری بین این دو متغیر وجود نداشت، به عبارت دیگر، تفاوت سطح تحصیلات شهروندان نقشی در افزایش یا کاهش مشارکت آنان نداشت.

جدول ۴: آماره‌های توصیفی متغیرهای سطح تحصیلات و مشارکت شهروندان

تحصیلات/ مشارکت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
بی سواد	۶۲	۴۱/۱۳	۱۵/۹۰	۱۲/۵۰	۷۰/۸۳
خواندن و نوشتن	۷۰	۴۲/۴۴	۱۸/۴۵	۱۲/۵۰	۸۷/۵۰
ابتدایی	۷۷	۴۷/۷۸	۱۹/۶۰	۸/۳۳	۸۳/۳۳
راهنمایی	۱۰۴	۴۲/۹۵	۱۸/۵۷	۰	۷۹/۱۷
متوسطه	۷۹	۴۳/۴۱	۲۰/۷۰	۰	۸۷/۵۰
دیپلم	۹۴	۴۰/۹۶	۲۱/۳۰	۰	۸۷/۵۰
عالی	۱۷۷	۴۰/۱۱	۲۰/۹۸	۴/۱۷	۹۵/۸۳
کل	۶۶۳	۴۲/۳۰	۱۹/۸۳	۰	۹۵/۸۳

Source: (Author, 2020)

جدول ۵: آزمون آنالیز واریانس یک طرفه مشارکت شهروندان به تفکیک سطح تحصیلات

سطح معنی دار	مقدار F	میانگین مجذورات		درجه آزادی	مجموع مجذورات	مشارکت شهروندان
		میانگین مجذورات	میانگین مجذورات			
۰/۱۷۱	۱/۵۱	۵۹۲/۷۵	۶	۳۵۵۶/۵۳	بین گروهها	
		۳۹۱/۴۳	۶۵۶	۲۵۶۷۸۳/۹۸	درون گروهها	
			۶۶۲	۲۶۰۳۴۰/۵۱	کل	

Source: (Author, 2020)

برای آزمون فرضیه مقایسه بین دو متغیر مشارکت و گروه سنی، از آزمون آنالیز واریانس استفاده شده است. نتایج بدست آمده نشان داد که بین گروه‌های سنی شهروندان و مشارکت آنان رابطه معنی داری وجود دارد. در جدول ۶ این آزمون به تفکیک گروه‌های سنی (۲۵-۱۵)، (۳۵-۲۶) و (۴۵-۳۶) آمده است.

جدول ۶: آزمون آنالیز واریانس یکطرفه مشارکت به تفکیک گروه‌های سنی شهروندان

سطح معنی دار	مقدار F	میانگین مجذورات		درجه آزادی	مجموع مجذورات	مشارکت شهروندان
		میانگین مجذورات	میانگین مجذورات			
۰/۰۰۰	۹/۶۵	۳۶۵۹/۷۹۹	۲	۷۳۱۹/۵۹	بین گروهها	
		۳۷۸/۹۶۷	۶۷۲	۲۴۴۶۶۵/۵۸	درون گروهها	
			۶۷۴	۲۶۱۹۸۵/۱۸	کل	

Source: (Author, 2020)

با توجه به معنی دار بودن آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معنی دار در تجزیه و تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتیجه این آزمون در جدول ۷ نشان داد که بیشترین تفاوت میانگین‌ها را گروه سنی ۲۵-۱۵ ساله با سایر گروه‌های سنی دارد و آن هم بخاطر میانگین پایینی است که نسبت به سایر گروه‌های سنی در مشارکت بدست آمده است.

جدول ۷: آزمون LSD مشارکت شهروندان به تفکیک گروه‌های سنی

I گروه سنی	J گروه سنی	اختلاف میانگین (I-J)	خطای معیار	سطح معنی داری	
				سطح اطمینان ۹۵٪	بالاترین سطح
سال ۱۵-۲۵	سال ۲۶-۳۵	-۷/۴۸۱۵	۱/۸۳۵۳۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
		-۶/۳۵۱۹	۱/۸۳۵۳۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
سال ۱۵-۲۵	سال ۳۶-۴۵	۷/۴۸۱۵	۱/۸۳۵۳۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
		۱/۱۲۹۶	۱/۸۳۵۳۷	۰/۵۳۸	۰/۵۳۸
سال ۱۵-۲۵	سال ۲۶-۳۵	۶/۴۵۱۹	۱/۸۳۵۳۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
		-۱/۱۲۹۶	۱/۸۳۵۳۷	۰/۵۳۸	۰/۵۳۸
سال ۱۵-۲۵	سال ۳۶-۴۵				

Source: (Author, 2020)

جدول ۸: آزمون آنالیز واریانس یک طرفه مشارکت به تفکیک پایگاه اقتصادی- اجتماعی شهروندان

سطح معنی‌دار	مقدار F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	مشارکت
۰/۰۰۴	۵/۴۵۳	۲۱۸۷/۸۰۵	۲	۴۳۷۵/۶۱۱	۲۱۸۷/۸۰۵	بین گروهها
		۴۰۱/۲۰۴	۶۲۷	۲۵۱۵۵۴/۸	۴۰۱/۲۰۴	درون گروهها
			۶۲۹	۲۵۵۹۳۰/۴		کل

Source: (Author, 2020)

با توجه به معنی دار بودن آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معنی دار در تجزیه و تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتیجه این آزمون نشان داد که بیشترین تفاوت میانگین‌ها را می توان در پایگاه اقتصادی اجتماعی پایین و بالا مشاهده کرد.

جدول ۹: آزمون LSD مشارکت شهروندان به تفکیک پایگاه اقتصادی- اجتماعی

سطح معنی‌داری	سطح اطمینان ۹۵٪		خطای معیار	اختلاف میانگین (I-J)	متوسط	پایین
	پایین ترین سطح	بالا ترین سطح				
۰/۲۸۹	-۵/۲۵۶۵	۱/۵۷۰۱	۱/۷۳۸۱۶	-۱/۸۴۳۲	متوسط	پایین
۰/۰۰۱	-۱۳/۰۴۳۲	-۳/۳۱۲۳	۲/۴۷۷۶۴	-۸/۱۷۷۷	پایین	بالا
۰/۲۸۹	-۱/۵۷۰۱	۵/۲۵۶۵	۱/۷۳۸۱۶	۱/۵۴۳۲	متوسط	پایین
۰/۰۱۴	-۱۱/۴۰۵۴	-۱/۲۶۳۷	۲/۵۸۲۲۴	-۶/۳۳۴۵	متوسط	بالا
۰/۰۰۱	۳/۳۱۲۳	۱۳/۰۴۳۲	۲/۴۷۷۶۴	۸/۱۷۷۷	پایین	بالا
۰/۰۱۴	۱/۲۶۳۷	۱۱/۴۰۵۴	۲/۵۸۲۲۴	۶/۳۳۴۵	متوسط	بالا

Source: (Author, 2020)

نتایج تحلیل رگرسیونی عوامل تبیین کننده مشارکت شهروندان نشان می دهد که از میان متغیرهای مستقل موجود تحقیق، چهار متغیر انسجام اجتماعی، نوگرایی، رضایت از دولت، و اعتماد اجتماعی در مدل نهایی باقی مانده اند که این چهار متغیر ۲۰ درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می کنند. ضریب نهایی رگرسیونی چندگانه ۰/۴۵ و مجذور آن $R^2 = ۰/۲۰$ و ضریب تبیین تصحیح شده برابر $\bar{R}^2 = ۰/۱۹۸$ است. درصد واقعی و اصلاح شده میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل ۲۰ درصد می باشد. جداول زیر آماره‌های مربوط به تحلیل رگرسیونی، آنالیز واریانس مربوط به مدل رگرسیونی و آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل مدل رگرسیونی مشارکت شهروندان را نشان می دهند:

جدول ۱۲: آنالیز واریانس رگرسیون چندمتغیره مشارکت شهروندان

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تبیین	ضریب تبیین تصحیح شده	اشتباه معیار	آزمون دوربین واتسون	معنی داری آزمون (KS)
۰/۴۵	۰/۲۰۵	۰/۱۹۸	۱۷/۷۰	۱/۷۳	۰/۰۰۰

Source: (Author, 2020)

جدول ۱۳: آنالیز واریانس رگرسیون چندمتغیره مشارکت شهروندان

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات میانگین	مجموع مجذورات	کمیت F	سطح معنی داری
رگرسیون	۶	۹۰۶۳/۰۵۷	۵۴۳۷۸/۳۴۴	۲۸/۹۱۲	۰/۰۰۰
باقیمانده	۶۷۳	۳۱۳/۴۷۲	۲۱۰۹۶۶/۶۰۶		

Source: (Author, 2020)

جدول (۱۴) آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل مدل رگرسیونی

I متغیرهایی که در مدل نهایی باقی مانده‌اند					
نام متغیرها	B	SEB	Beta	T	Sig
نوگرایی	-۰/۱۴۷	۰/۰۳۴	-۰/۱۵۵	-۴/۳۱۴	۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی	۰/۱۲۳	۰/۰۴۱	۰/۱۰۹	۲/۹۶۲	۰/۰۰۰
انسجام اجتماعی	۰/۲۴۴	۰/۰۵۵	۰/۱۵۵	۴/۴۱۳	۰/۰۰۰
رضایت از دولت	۰/۱۲۶	۰/۰۴۱	۰/۱۲۲	۰۳/۰۵	۰/۰۰۰

Source: (Author, 2020)

نتیجه گیری و دستاوردهای علمی و پژوهشی:

یکی از مسائل مهم در برنامه ریزی شهری کشور، موضوع مشارکت پایدار مردم در همه ی بخش های مختلف برنامه ریزی شهری است. نقش مشارکت مردم در توسعه و رابطه متقابل دولت و مردم مشارکت کننده در توسعه یکی از عوامل بسیار مهمی است که باید در هر برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مورد توجه واقع شود. پیشرفت و توسعه پایدار هنگامی میسر شده است که انسان ها در جریان زندگی خود با یکدیگر مشارکت و همکاری داشته اند. شهر به عنوان سیستمی به هم پیوسته از عناصر انسانی و طبیعی، مؤثرترین فضا در ارائه امکانات و خدمات رفاهی و زیستی به اجتماعات انسانی است. توسعه شهری نیز به عنوان یکی از ابعاد توسعه یک جامعه است که برای تحقق آن، شکل گیری و تقویت مشارکت مورد نیاز است. توسعه شهری ارتقای سطح زندگی افراد از ابعاد مختلف در جهت دستیابی همه شهروندان به زندگی بهتر است که لازمه تحقق آن، تقویت مشارکت مردمی می باشد. سطح بالای انسجام زمانی است که کنش های افراد، اخلاقی و معطوف به یک جمع باشد. در این کنش ها مسئولیت و وفاداری در قبال جامعه به حد اعلا ی خود می رسد. یافته های این تحقیق نشان داد که میانگین مشارکت در بین شهروندان مورد مطالعه برابر ۴۲/۲ درصد بود که این میزان از مشارکت در سطح پایین قرار دارد. نتیجه آزمون همبستگی نشان داد که تفاوت معنی داری بین میانگین مشارکت شهروندان مرد و زن وجود دارد و مشارکت زنان بیش از مشارکت مردان می باشد. همچنین یافته های این تحقیق معلوم نمود که بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی شهروندان و مشارکت آنان تفاوت معنی داری وجود دارد. شهروندان متعلق به پایگاه اجتماعی- اقتصادی پایین و بالادر مقایسه با پایگاه اجتماعی- اقتصادی متوسط، میزان مشارکت بیشتری دارند. این یافته با یافته های سلحشور و علی پور مطابقت دارد. هانتینگتون و نلسون هم معتقدند که هر چه افراد به پایگاه اجتماعی و اقتصادی بالایی تعلق داشته باشند از مشارکت اجتماعی بالایی نیز برخوردار خواهند بود. نظریه پردازانی چون اینگلهارت و پاتنام معتقدند که اعتماد، افراد را به انجام دادن امور داوطلبانه، فعالیت های گروهی و مشارکت تشویق می کند. یافته های این تحقیق نیز موید این نظریه است. نتایج تحقیق نشان داد که بین اعتماد اجتماعی و مشارکت رابطه معناداری وجود دارد، یعنی هر چه افراد به اطرافیان خود اعتماد بیشتری داشته باشند همکاری، فعالیت دسته جمعی و مشارکت آنها نیز افزایش می یابد. سلحشور، روشن و علی پور نیز به این یافته رسیده بودند. دانیل لرنر، مشارکت را به عنوان یکی از

متغیرهای مهم در توسعه و تجدد به حساب می‌آورد و معتقد است پتانسیل توسعه در جامعه‌ای به وجود خواهد آمد که مشارکت اجتماعی در حد نسبتاً بالایی در آن جامعه فراهم شده باشد. لیست بر پیدایش نهادهای مشارکتی دموکراتیک نظر دارد. از دیدگاه هابرماس در جامعه نوین از طریق کنش ارتباطی است که انسان‌ها از سلطه رهایی می‌یابند و جهان خویش را به گونه‌ای عقلانی - ارتباطی و دموکراتیک می‌سازند. کنش ارتباطی نیز در یک فضا و حوزه عمومی شکل می‌گیرد. وجود حوزه عمومی و گفتگوی آزاد و فارغ از سلطه از ضروریات کنش مشارکتی است. اگر فرد خود را جزیی از جامعه نداند و احساس کند که کنش او در ساختن جامعه بیهوده است و احساس بی‌قدرتی و ناتوانی نسبت به مسائل، مشکلات و امور مختلف به وی دست دهد، هرگز در فعالیت‌های گروهی شرکت نخواهد کرد.

مشارکت اجتماعی، یکی از پیش نیازهای توسعه پایدار و یکی از مولفه‌های نوسازی و مدرن شدن جوامع است و موجب مشروع بودن تصمیم‌ها، برنامه و پشتیبانی در اجرای آنها می‌شود.

با توجه به وضعیت مشارکت شهروندان تبریز و رابطه آن با برخی متغیرها، مهمترین دستاورد علمی و پژوهشی این بررسی را می‌توان بقرار زیر برشمرد تا در جهت کمک به توسعه پایدار شهری بکار گرفته گردد:

- افراد نوگرا علاقه چندانی به مشارکت ندارند و مشارکت شهروندان بیشتر جنبه سنتی دارد. به همین خاطر بموازات تحقق یافتن اندیشه مدرنیته و نفوذ نوگرایی در بین شهروندان از میزان مشارکت آنان کاسته شده است. لازم است در کنار نهادهای سنتی، نهادهای مدنی جدید در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد شکل گرفته تا شهروندان بتوانند به طور داوطلبانه در این نهادها مشارکت داشته باشند.

- با توجه به پایین بودن سطح مشارکت اجتماعی شهروندان تبریز، می‌بایستی حق انتخاب، آزادی اندیشه و خردورزی در جامعه نهادی شده و حوزه خصوصی از حوزه عمومی تفکیک گردیده تا شهروندان بتوانند در تعیین سرنوشت خود مشارکت فعال داشته باشند و آزادانه در جامعه مشارکت داشته باشند.

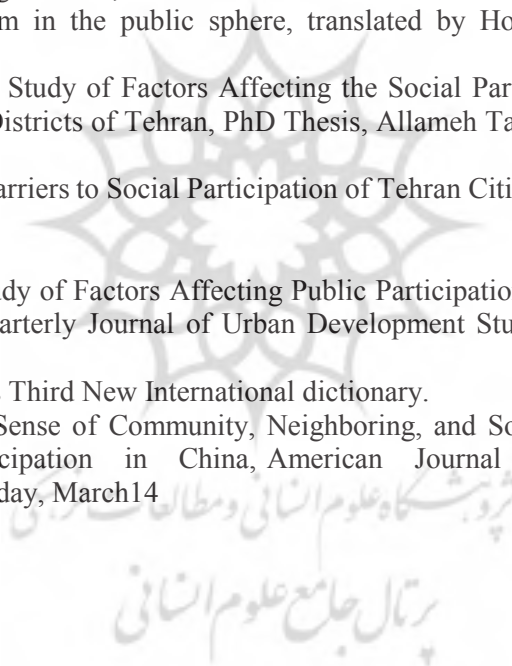
- نظر به مشارکت بیشتر زنان، نهادهای محلی برای فراهم آوردن امنیت اجتماعی و ایجاد چارچوب‌های قانونی بمنظور مشارکت موثر زنان گسترش یابد.

از دیدگاه جامعه‌شناسی شهری، مشارکت شهروندان در اداره امور شهر، به شکل‌گیری و تقویت جامعه مدنی کمک کرده و در توسعه پایدار شهری و ایجاد تعادل شهری نیز نقش ارزنده‌ای ایفا می‌نماید.

References

- Alizadeh, K, Razavinejad, M, Radfar, M (2013) A Study of the Role and Participation of People in Urban Affairs Management (Case Study of District 10 of Mashhad Municipality), Quarterly Journal of Urban Planning Studies, First year, first issue, spring, pages 87-61
- Azad A, T. (2000). Sociological Theories, Tehran: Soroush Publications.
- Azkiya, M and Firoozabadi, S. (2004). Social capital and its role in productive organizations (Case study of Karkheh catchment), Iranian Journal of Sociology, Volume 5, Number 4, pp. 72-49.
- Almond, J. and B.J. Powell., (2001), Citizen Participation and Political Presence, translated by Alireza Tayeb, Political-Economic Information, No. 164, Tehran.
- Oakley, P. and Marsden, D., (1991), Approaches to Participation in Rural Development, translated by Mansour Mahmoudnejad, Tehran: Jihad Sazandegi.
- Biro, A. (1991). Culture of Social Sciences, translated by Baqer Sarukhani, Tehran: Kayhan Publications.
- Eider, N, Hakimi Nia, B (2019) A Study of Social and Cultural Factors Affecting the Sustainable Urban Development in Ahvaz, Iranian Journal of Social Development Studies, Eleventh year, third issue/ Summer
- Fathi, s and Mokhtarpour, m (2017) Estimating the impact model of social trust dimensions on local and regional development from the perspective of residents of 22 districts of Tehran New Attitudes in Human Geography, Tenth year, first issue, winter
- Kelly, C and Sars B (1996), The Social Psychology of Collective Action, London: Taylor and Francis.
- Khadem A, A and Arefipour, S (2012) Participatory urbanization and the position of people in urban planning, Geographical perspective (human studies) Seventh Year, No. 19 Summer
- Kirkpatrick C.& et. al.; Development of criteria to assess the effectiveness of national strategies for sustainable development; Institute for Development Policy and Management; University of Manchester, 2001.
- Lerner, D (1964) The Passing of Traditional Society modernizing the middle east. New York: Free press.
- Oakley, Peter et al (1999), Projects whit People, the practice participation in rural development, Geneva: ILO.
- OECD (2001); The DAC guidelines, strategies for sustainable development
- Patton, P., (1999) Is social capital declining in the United States? A Multiple indicator Assessment, American Journal Sociological. Vol 105. No 1, 88-127.
- Putman, R. (2000). Bowling alone, the collapse and revival of American community Rockefeller, center
- Putnam, R. (2001). Democracy and Civic Traditions, translated by Mohammad Taghi Delfruz, Tehran: Salam Publications.
- Khalifeh, M (2008) "Study of the level of social participation of people in Marvdasht and the factors affecting it in 2008" Master Thesis in Social Sciences-Research, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad.
- Roshan, S. (2007), A sociological study of the level of social participation of Tehran citizens in municipal activities and its impact on city administration, Tehran, Islamic Azad University, Science and Research Branch.
- Saeedi, M. (2003) An Introduction to Public Participation and Non-Governmental Organizations, Tehran: Samat Publications
- Salahshour, H. (2006), Sociological study of the level of social participation of 18-39 youth in Tehran, M.Sc. Thesis, Tehran, Islamic Azad University, Science and Research Branch.
- Statistics Center of Iran, East Azerbaijan Province, 2016
- Talebi, M (2004) Rural Sociology. Tehran: University of Tehran Press.

- Alipour, P. and Zahedi, M. and Shiani, M. (2009). Trust and Participation (A Study of the Relationship between Trust and Social Participation in Tehran), Iranian Journal of Sociology, Volume 10, Number 2.
- Anbari, M (2011) Developmental Knowledge Society from Economics to Culture, Tehran: Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books (First Edition).
- Ghaffari, Gh., (2007), Sociology of Participation, Tehran: Near Publications
- Ghaffari, Gh., (2007), Sociology of Participation, Tehran: First Edition.
- Mousavi, Mirtaher (2005) An Introduction to Social Participation, Introduction by Parviz Piran, Tehran: Sociologists
- Miller, D. (2005), Guide to Social Assessment and Research, translated by Houshang Naebi, Tehran: Ney Publishing, Second Edition.
- Mahshvari, Sh (1999) Sustainable Development and Government Management in India; Development Management, the ninth set of publications of the Public Management Training Center
- Nikkhah, H. and, Z (2017) Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies, Volume 6, Number 1, Summer 96, pp. 181-159
- Huntington, S. (1991), Political order in societies undergoing change, translated by Mohsen Thalasi, Tehran: Alam Publishing. Seventh, No. 26.
- Hulab, R. (1999). Criticism in the public sphere, translated by Hossein Basharieh, Tehran: Ney Publishing.
- Yazdanpanah, L (2003), A Study of Factors Affecting the Social Participation of Citizens 18 Years Old and Above the 22 Districts of Tehran, PhD Thesis, Allameh Tabatabaei University, Faculty of Social Sciences.
- Yazdanpanah, L. (2007). Barriers to Social Participation of Tehran Citizens, Social Welfare Quarterly, Vol
- References:
- Safaeipour, Z (2017) A Study of Factors Affecting Public Participation in Urban Development (Case Study: Shahrailam), Quarterly Journal of Urban Development Studies, Volume One, Issue One, Summer
- Webster. (1981), Webster's Third New International dictionary.
- Xu, Qingwen et al (2010) Sense of Community, Neighboring, and Social Capital as Predictors of Local Political Participation in China, American Journal of Community Psychology, Online Publication, Sunday, March 14

Social factors related to the participation of Tabriz citizens in the process of sustainable development of the city

Mahmoud Elmi*

Assistant Professor of Sociology, Islamic Azad University, Tabriz Branch, Department of Sociology, Tabriz - Iran

Abstract

Cities in developing countries face significant challenges, including Low social participation, growth without development, controlling the rapid growth of migration, increasing poverty, and inequality of opportunity and income. The purpose of this study was to determine the relationship between some social and cultural factors with the participation of citizens of Tabriz in order to help sustainable urban development. The research method was survey and the data collection tool were a questionnaire. The statistical population was all citizens aged 15-45 living in urban areas of Tabriz, including men and women, numbering 820,000 and the sample size was 680 people who were selected in three age groups. In this study, the variables of social cohesion, social trust, satisfaction with the government, modernity, gender and socio-economic status of citizens had a significant relationship with the variable of participation. Of course, the variable of modernity had a significant inverse relationship with participation. Given the low level of citizen participation, it can be said that this situation is due to structural barriers in the political and cultural system of Iran. The connection of individuals with society and the establishment of a relationship with it and their separation from society all go back to the social and cultural environment in which they are located. This situation contributes to the lack of sustainable urban development. Participation is considered as the most important factor in urban development, so that without the participation of the people, sustainable urban planning and development is not possible.

Keywords: participation, sustainable development of the city, social cohesion, social trust, modernity

* (Corresponding Author) elmim@iaut.ac.ir